

EGO

MAANDBLAD VAN DE
HUMANISTISCHE
GEESTELIJKE
VERZORGING VOOR
MILITAIREN
DECEMBER 1977

VANWEGE HET
25-JARIG BESTAAN
VAN HET
HUMANISTISCH
VORMINGSWERK

**MAANDBLAD VAN DE
HUMANISTISCHE GEESTELIJKE
VERZORGING VOOR MILITAIREN.**

**nr. 12 – december 1977
16e jaargang**

Abonnementsprijs f 6,- per jaar, te storten op postgirorekening 480414 t.n.v. Hoofdraadsman Humanistische Geestelijke Verzorging te Driebergen. Militairen ontvangen het blad op aanvraag zonder betaling.

Redactie:

Joos Sinke (voorz.), Frank Spoelstra (secr.), Rob Buitenweg, Wim Heij, Hans Schonk, Arjen Struijk.

Eindredactie:

Frank Spoelstra

Adres red. en admin.:

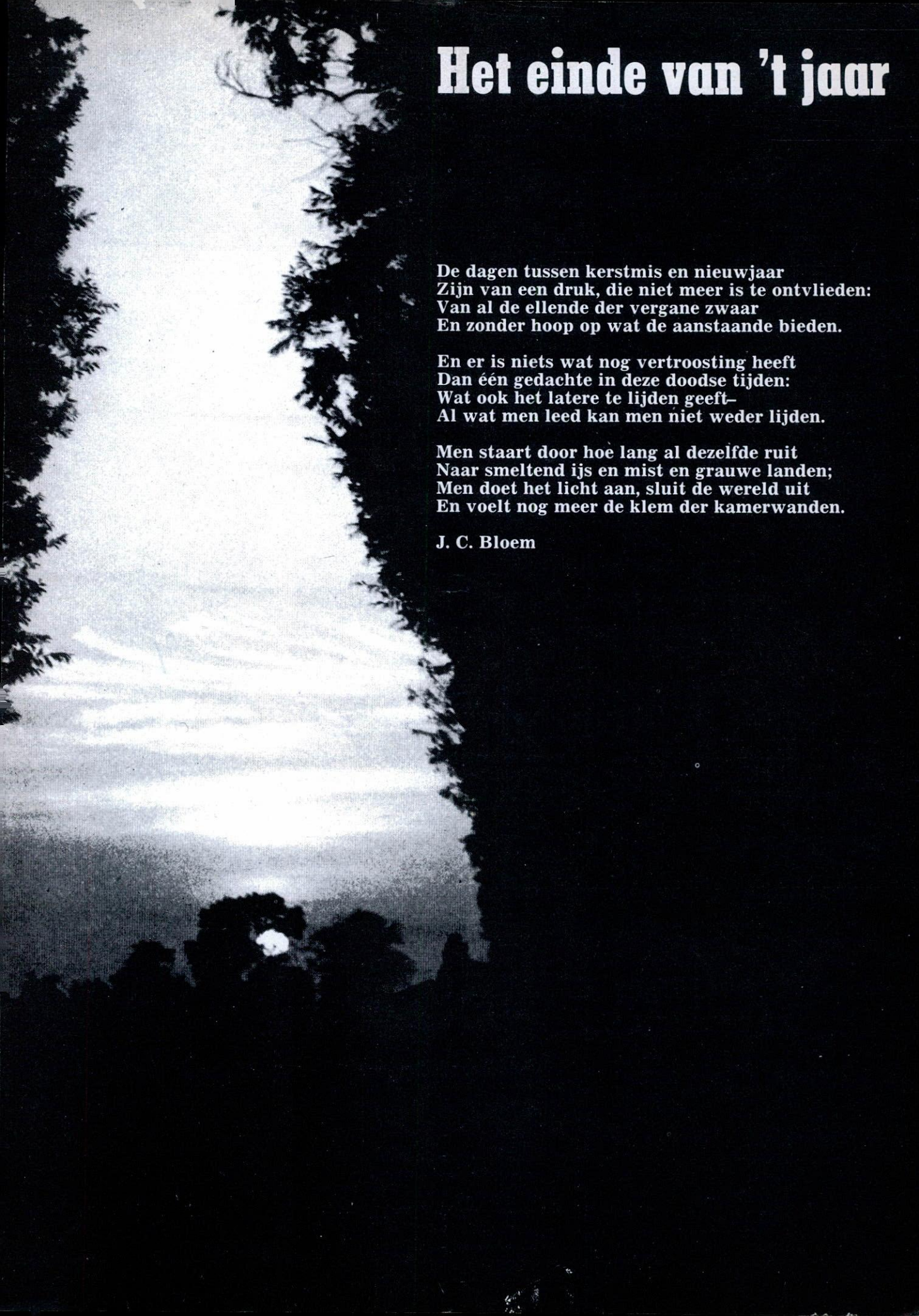
Bureau hoofdraadsman
Coornherthuis, Hoofdstraat 84,
Driebergen. Tel. 03438-2878

Vaste medewerkers

Seine van de Belt
Karel Bloema
Bert van de Kamp
Jan Kooijman
Willy Lohmann
Leo van Opzeeland
Rien Robijns
Bert Vuijsje
Frans Wermer
Hans van Wissen

Het einde van 't jaar	3
Hoe het groeide	4/5
Het Coornherthuis	6/7
G. v. bij de krijgsmacht	8/9
Bobby Deerfield	10/11
Konfliktmodellen	12/13
GAL	14/15
Nogmaals militair straf- en tuchtrecht	16
Verder leven met de dienstplicht (1)	17
Het jaar dat de jazz terugkwam	18
Vrouwen en vrede	19

*EGO: waartoe zou dat
dienen*

Het einde van 't jaar

De dagen tussen kerstmis en nieuwjaar
Zijn van een druk, die niet meer is te ontvlieden:
Van al de ellende der vergane zwaar
En zonder hoop op wat de aanstaande bieden.

En er is niets wat nog vertroosting heeft
Dan één gedachte in deze doodse tijden:
Wat ook het latere te lijden geeft—
Al wat men leed kan men niet weder lijden.

Men staart door hoe lang al dezelfde ruit
Naar smeltend ijs en mist en grauwe landen;
Men doet het licht aan, sluit de wereld uit
En voelt nog meer de klem der kamerwanden.

J. C. Bloem

Hoe het groeide:

25 jaar humanistisch vormingswerk met militairen

Toen op 27 januari 1946 in Amsterdam het Humanistisch Verbond werd opgericht, was het doel niet alleen de humanistische gedachte te verdiepen en voor niet-godsdienstigen gelijkberechtiging te verkrijgen (nog steeds een zeer gevoelige plek bij vele humanisten), maar niet minder deze groep op alle manieren geestelijke zorg te bieden. Dat noemde men toen „praktisch humanisme”, later „geestelijke verzorging”.

Vragen in de Kamer

Het nieuwe Verbond liet er geen gras over groeien, ook niet wat betreft de militairen.

Bij de defensie (toen oorlog)-begroting over dat jaar (22-8-1946) werden de minister reeds vragen gesteld met betrekking tot geestelijke verzorging in de krijgsmacht (voortaan zou dat ieder jaar gebeuren!). De minister antwoordde dat het Humanistisch Verbond niet een gelijke roeping heeft als de Kerken en daarom niet in de g.v. ingeschakeld kon worden.

In hetzelfde jaar werd, met medewerking van J. E. Marchand, res. 1e luitenant R.A.O. (later W.Z.Z.) het maandblad „Mens en Wereld” op de leestafel in de Utrechtse militaire inrichtingen neergelegd. Tot bijeenkomsten met militairen in de kazerne kon het door standvastige tegenwerking van kommandanten niet komen, ondanks medewerking van genoemde Marchand. Men had o.a. adressen van gezinnen aan de militairen willen geven, waar deze eens een avondje in huiselijke kring hadden kunnen doorbrengen. Er was te veel tegenwerking, te weinig geld en dus te weinig mogelijkheden.

In 1947: de gebruikelijke vragen in de Kamer en een onderhoud tussen de minister en de hoofdbestuurleden Van Praag, Hoesink en In 't Veld. Geen zichtbaar resultaat.

Oprichting Humanistisch Thuisfront

Op 14 oktober 1948 werd het Humanistisch Thuisfront „Humanitas” opgericht, als zelfstandige organisatie met als doel het geestelijk welzijn van buitenkerkelijke militairen te

bevorderen. Later werd „Humanitas” uit de naam weggelaten, waarschijnlijk om verwarring met de gelijknamige Vereniging voor Maatschappelijk Werk te voorkomen. De oprichters waren o.a. het Humanistisch Verbond en het Nederlands Verbond van Vakverenigingen.

Dat het Humanistisch Thuisfront juist nu werd opgericht hangt samen met de oorlog in Indonesië. Daar waren veel militairen die steun nodig hadden en ook demobilisanten vroegen om hulp. De buitenkerkelijken onder hen dreigden bij gebrek aan een eigen organisatie tussen wal en schip te komen.

Het exploiteren van militaire tehuizen, waar men buiten diensttijd gezellig en goedkoop kon samenzijn was niet nieuw: sinds 1856 hadden de katholieken zulke tehuizen al (Roomsche Katholieke Militairen Verenigingen). Ook de belangstelling van het NVV was niet nieuw: in de mobilisatie 1914-1918 had zij al het één en ander georganiseerd voor niet-kerkelijk gemobiliseerde leden en in 1939 deed zij hetzelfde.

De banden met de genoemde oprichters waren overigens van persoonlijke aard: de leden vertegenwoordigden hun organisatie niet.

Niet iedereen was blij met de gang van zaken: zowel van binnen als buiten kwam kritiek. De pacifisten binnen het Humanistisch Verbond hadden bezwaren tegen dit contact met militairen, maar mede vanwege deze bezwaren was juist het Thuisfront opgericht dat, zelfstandig, buiten verantwoordelijkheid van het Verbond, werkte. Het Thuisfront overigens was niet pro- of anti-militair: het wilde de mensen in dienst helpen, die daar behoefte aan hadden.

Van buiten kwamen bezwaren van o.a. de „Bond Nederland-Indië”. Zij vond het Humanistisch Thuisfront te politiek. Het had zich namelijk uitdrukkelijk op een democratisch-socialistisch standpunt gesteld en kreeg veel medewerking van NVV en PvdA.

Taken van het Thuisfront

In 1951 omschreef de toenmalige

directeur van het Humanistisch Thuisfront J. A. Terlingen de taken aldus: Het Thuisfront is een organisatie voor heel buitenkerkelijk Nederland. Het streeft naar:

- 1 – geestelijke verzorging voor buitenkerkelijke militairen, zoals de kerken dat doen.
- 2 – contacten met deze militairen (o.a. in ziekenhuizen en sanatoria) door bezoek, briefwisseling, zenden van boeken en kranten. (Naar militairen in Indië o.a. de St. Nicolaas- en Mei-pakketten).
- 3 – oprichting en exploitatie van militaire tehuizen, waarbij een aanpak om de bezoekers ook creatief en geestelijk bezig te laten zijn voor de geest stond.
- 4 – radio-uitzendingen voor militairen en hun familie. Tot 6 mei 1951 werd 51 keer zo'n uitzending, „welkom thuis” geheten, verzorgd. Die bestond uit: grammofoonplaat, groeten, mededelingen over gedemobiliseerden, over beroepskeuzen, herscholing, e.d.
- 5 – hulp waar nodig aan gedemobiliseerden.

De oprichting van het Humanistisch Thuisfront gaf voedsel voor nieuwe vragen aan de Minister. Zo vroeg het 2e kamerlid Vermeer of het Humanistisch Thuisfront gesalarieerde (dus full-time) geestelijke verzorgers kon aanstellen (25-1-1949). Minister Schokking antwoordde dat hij er vóór was, dat de soldaat, die dit nodig heeft, steun krijgt van hen die hem geestelijk het meest naast staan. Er schuilen in de humanistische kring krachten genoeg om tot eenzelfde krachtsinspanning te komen als bij andere Thuisfronten. Maar humanistische g.v. is een geheel andere geestelijke verzorging als de godsdienstige (wat overigens niet ontkend werd!). Het Humanistisch Thuisfront zou op gelijke voet behandeld worden als de andere Thuisfronten.

Behalve rijkssubsidies, werden ook bijdragen gevraagd van provincies, gemeenten en het bedrijfsleven en van kontribuanten.

1952: start in Nunspeet

In 1952 werd als proef rijkssubsidie toegekend voor 12

1960: Coornherthuis in Driebergen

Gelukkig kon in 1960 een huis in Driebergen worden aangekocht, dat op 18 juni werd geopend met een tezing van dr. H. Bonger over de humanist Coornhert, naar wie het vormingscentrum werd genoemd. Het aantal deelnemers steeg onmiddellijk tot ver boven de 2000.

De laatste jaren loopt dit aantal door verschillende omstandigheden (o.a. diensttijdverkorting) iets terug. Over het werk in het Coornherthuis schrijft één der beide vormingsleiders elders in dit nummer.

Humanistische militaire tehuizen

In 1951 kon een ruimte in Amersfoort gehuurd worden, die min of meer als militair tehuis kon dienen. Men kon daar creatief bezig zijn: gitaar bouwen, boetsen, enz. Later werd het „Adlerhuis” in Amersfoort gehuurd, dat, hoewel klein, beter voldeed.

Het eerste „echte” voor ons gebouwde militair tehuis kwam in 1954 in Nunspeet: „De Leemberg”. Dit werd gevolgd door „De Woldberg” in ’t Harde in 1959.

Ook waren er vanaf 1953 mogelijkheden voor humanistische militairen in het natuurvriendenhuis in Havelte (Dr.), behalve ’s zomers, totdat een barak werd bijgeplaatst. In 1964 kwam hier een eigen tehuis: „De Huneberg”. En tenslotte kwam in 1967 het H.M.T. in Seedorf in Duitsland.

Tijdschrift en g.v.

Voor verdere contacten met de militairen diende het in 1954 gestarte tijdschrift „Zo”, maar in 1955 moest door geldgebrek deze uitgave al weer worden beëindigd. Het zou tot april 1962 duren voor met „EGO” kon worden begonnen, dat, zoals de lezer ziet, nog steeds uitkomt. Sinds 1964 is dit het lijfblad van de humanistische geestelijke verzorging in de krijgsmacht.

De invoering van de humanistische geestelijke verzorging in de krijgsmacht in 1964 is een andere geschiedenis dan die van het vormingswerk met militairen, waarom het hier nu ging. Voor het bovenstaande is nog van belang, dat sindsdien de g.v., het vormingscentrum „Coornherthuis” en „EGO” onder het Humanistisch Verbond vallen en het Thuisfront, in nauwe samenwerking met het Verbond, de militaire tehuizen beheert.

Jan Troost
(gepens. raadsman)

nachtpermissie:
buitendienstplicht

beziensbijkomsten van 4 dagen voor maksimaal 30 deelnemers per groep. Wel moeten deelnemers bij hun kommandant verklaren, dat zij zich in humanistische sfeer in levensvragen willen verdiepen en moesten minderjarigen schriftelijke toestemming van hun ouders hebben.

Voor deze bijeenkomsten kon men gedeeltelijk beschikken over gebouw „De Ark” in Nunspeet. Dit was een konferentie- en bezinningscentrum van het Humanistisch Verbond. Voor de militairen was het alleen beschikbaar als en voor zover er ruimte was, dus als er niet veel andere gasten waren.

Op 17 november 1952 gebeurde dan wat wij in dit nummer van EGO herdenken: in aanwezigheid van vele militaire- en burgerlijke autoriteiten werd het Vormings- en bezinningscentrum van het Humanistisch Thuisfront geopend. Bij de eerste bekendmaking in de kranten hadden zich reeds 600 deelnemers opgegeven, er was dus belangstelling genoeg.

Vormingswerk in „De Ark”

Volgens een verslag van de directeur van het vormingscentrum, H. J. J. Lips, verliep een dag in „De Ark” gewoonlijk aldus:

In de ochtend: discussie in groepen, ’s middags: ekskursie Vierhouten, handenarbeid, biologische speurtocht of studie. De avonden werden kultureel doorgebracht: lezing of grammofoonplaten en soms negrospirituels door de heer Piet Koning of een lezing door de heer v.d. Brink met aansluitende ekskursie naar het museum de volgende dag.

De bijeenkomsten werden goed bezocht: in 1955 24 deelnemers per kursus: door oefeningen enz. vielen er nogal eens deelnemers op het laatste ogenblik af. Met uitbreiding van de verstrekte mogelijkheden door het ministerie nam het aantal toe. In 1958: 866, in 1959: 1455. In dit laatste jaar werd een houten optrek in „De Ark” in gebruik genomen voor de militairen, maar het bleef erg behelpen.

Het Coornherthuis

humanistisch vormingscentrum voor militairen

Waarom naar Driebergen?

Wat heeft een militair te zoeken in het Coornherthuis? En ook: wat kunnen humanisten (raadsliden en vormingsleiders) aan dienstplichtige en vrijwillig dienende militairen aanbieden?

De motieven voor het komen naar ons humanistisch centrum zijn nogal verschillend. Vele dienstplichtigen bijv. geven graag toe, dat ze liever een paar dagen **uit** dan **op** de kazerne zijn. Meestal overheerst in het begin een afwachtende en welwillende houding. De moeilijkheid is echter, dat men niet een kant en klaar programma krijgt aangeboden. We raken samen aan de praat en stellen dan vast wat we zullen gaan doen. Wat men gemeenschappelijk heeft, is het militair-zijn. De beleving daarvan uit zich zeer verschillend: van „ik zit gematst” tot „zwaar klote”. Sommigen nemen het kazernebestaan mee naar het centrum, anderen willen dan juist „normaal” zijn en van de dienst niets horen, terwijl wéér anderen de zaken van het militaire bestaan eens op een rijtje wensen te zetten. U zult begrijpen, dat het wel wat verschil uitmaakt of bijv. de afgestompte meeloper, een kritische VVDM-er, een aan het begin van zijn carrière staande vrijwilliger of de wapenweigeraar ons met een bezoek vereert.

Voor velen blijkt het niet eenvoudig om in een vrije sfeer besluiten te nemen en bezig te zijn. Een behoorlijk aantal militairen ondervindt in het dagelijks werk, dat eigen initiatief matig tot niet wordt gehonoreerd. Een paraat leger, zoals dat thans funktioneert, maakt vele mensen schrikbarend passief. Ons werk in het centrum zou weinig humanistisch zijn, als vrijheid en verantwoordelijkheid van de deelnemer niet centraal worden gesteld. In de praktijk betekent dit, dat wij een beroep moeten doen op vrijwilligheid in zoveel mogelijk opzichten. Dat schept voor veel dienstplichtigen (de meeste van onze bezoekers) een situatie van onzekerheid. Het is vaak niet prettig, zo vinden ze, dat in dienst de blik nogal eens op oneindig staat en het verstand op nul; maar als men vanuit het

vormingscentrum opeens wordt benaderd als mensen die het zelf weer uit moeten zoeken, dan valt dat soms niet mee. Bovendien kun je je niet altijd verschuilen in de groep.

We hebben dus te maken met mensen die komen uit een situatie die als gedwongen wordt ervaren. De motivatie van een fiks aantal militairen is zeer gering, en wat er aanvankelijk nog van aanwezig was, verdwijnt meestal tijdens de dienst. Er is zeer veel verveling en het verlamme gevoel als persoon niet gewaardeerd te worden.

Vrijheid en zelfbestemming

De vrijheid en verantwoordelijkheid waar de humanist vanuit meent te moeten gaan, lijken misschien onmogelijk bij het vormingswerk met militairen. Maar dat is dan toch een vorm van gezichtsbedrog. De gemeenschappelijke situatie van de bonte verzameling individuen die een groep deelnemers altijd is, dáár ligt het aanknopingspunt voor gesprek en bezinning. Het militair-zijn van de deelnemer wordt niet beklemtoond door de leiding, maar wel serieus genomen. Vormingswerk schiet volkomen aan zijn doelstelling voorbij wanneer de situatie waarin we verkeren niet mede in beschouwing wordt genomen. De maatschappelijke werkelijkheid roept vragen op bij deze en gene, en die vragen delen we elkaar mee.

Een belangrijk aspect van de humanistische levensovertuiging is, dat de mens recht heeft op zelfbestemming. Dit kan ik alleen maar waarachtig menen, als ik andere mensen dat recht geef. De hier bedoelde zelf-bepaling gebeurt altijd in samenhang met onze medemens. Wil men dit niet zien of is men hier blind voor geworden, dan denkt en handelt de mens onverantwoordelijk. In dat geval blijft de mens beneden een mogelijkheid die hem toch is gegeven. Dit klinkt misschien nog vrijblijvend. Maar als we gaan inzien, dat het niet aanvaarden van de verantwoordelijkheid precies hetzelfde is als oneerlijkheid, onbetrouwbaarheid... als we weigeren

ons te verklaren aan de medemens en niet openstaan voor wat hij ons te zeggen heeft... als ons het bestaan van die ander in wezen koud laat? Het ontdekken daarvan is precies een van de belangrijkste onderdelen van het humanistisch vormingswerk.

Niemand hoeft van ons ongodsdienstig humanist te worden. Die zendingsdrang hebben we niet. Maar vanuit onze overtuiging moeten we onszelf en aan anderen de eis stellen om na te denken over wat we doen. Bij het aanvaarden van verantwoording hoort nadenken. We moeten elkaar tot rede brengen. Veel van wat op het eerste gezicht onwil lijkt, is merendeels onvermogen. We moeten samen leren ontleden waarmee we te maken hebben, onze omgeving, ons thuis, ons werk, enz. Wat belevten we daaraan? Klopt mijn beeldvorming met de werkelijkheid? Willen we ook werkelijk wat we doen? Waarom voelen we ons machteloos? En zijn we dat wel of niet?

Andersom is ook waar. Onwil en luiheid verschuilen zich vaak achter de opvatting dat we toch niets kunnen veranderen. Hoe komt het, dat we zo zijn geworden? Samen zoeken naar het diep in ons verstopte gevoel en verlangen. De haat en de hunkering in jezelf en de ander ontdekken. En misschien wel het moeilijkste van alles: je onzekerheid en (dus) angst durven bekennen.

Heeft humanisme een boodschap?

Maar wat is van dit alles dan het gevolg? Waar doen we het voor? Wat is het doel van de humanisten met dit werk en de geestelijke verzorging op de kazernes? Heeft dat humanisme ook nog een boodschap?

Ons werk is wel degelijk doelgericht. Het gaat namelijk om vrijmaking van de maar al te vaak sluimerende, of reeds bijna verloren gegane vermogens van de mens. We laten ons onmondig maken door de grote mate van afhankelijkheid en onzelfstandigheid waarin we terecht zijn gekomen. Het doel is dat we er zelf weer eens aan gaan staan of elkaar een hart onder de riem te steken als we er al druk mee bezig waren het leven in eigen hand te nemen.

In de wereld van militairen gaat het principieel niet om andere zaken dan in de burgermaatschappij. Het proces van bevrijding is er ook een van emancipatie. De ondergeschikte lagen van onze samenleving zullen zich gaan roeren en dat is voor bepaalde groeperingen geen prettige gedachte. Vrijheid is ondeelbaar, evenals gerechtigheid. Men kan haar niet voor zichzelf opeisen en anderen niet gunnen. Maar het is eveneens onzinnig om enerzijds vrije burger, verantwoordelijke mens te moeten zijn en anderzijds een gedachteloze robot voor het eventueel toe te passen geweld. Humanisten beklemtonen dat je in alle situaties zal moeten proberen om met je menselijke vermogens te reageren. Even stoppen om te zien waar je mee bezig bent en te bedenken hoe het verder zal gaan, kan bepaald geen kwaad. Dit beroep op redelijkheid is te allen tijde nodig. De militaire wereld is op deze regel geen uitzondering. Men mag dit appél desgewenst onze boodschap noemen. In de krijgsmacht werkt men overigens, óók wat het vormingswerk betreft, in het algemeen volkomen langs elkaar heen. Verschillende categorieën militairen houden zich totaal los van elkaar met vorming bezig. Het is dan ook zeer te betreuren dat bijv. het Studiecentrum voor Militair Leiderschap, de geestelijke verzorgingen en de Vereniging van Dienstplichtige Militairen (om maar iets te noemen uit het vele) vrijwel geen contact met elkaar hebben.

De door onze vorming beoogde humaniteit wordt binnen een bedrijf niet bevorderd als we elkaar hoogstens vanuit de verte zien zitten, zonder dat enigerlei uitwisseling en vraagstelling aan elkaar de mogelijkheid biedt tot een nadere toetsing van de (dikwijls negatieve) beeldvorming.

Uit al het voorgaande volgt minstens, dat je als vormingswerker nogal moeilijk zit met de verantwoording tot hoever je moet en mag gaan met mensen die maar 2½ dag aanwezig zijn en dan weer teruggaan naar de werksituatie, die op het Coornherthuis aan de orde was gesteld in een objectieve sfeer, maar ook op een afstand welke alles minder bedreigend maakte.

Wat doe je bijvoorbeeld, als zeer jeugdige technische-specialisten zojuist een meerjarig kontrakt hebben getekend en dus nu aan het bedrijf zijn gebonden? En welke ruimte is er voor een kritische benadering als jongemannen een kaderfunctie voor hun diensttijd ambiëren omdat ze dan beter betaald krijgen, etc., en nu vanuit hun opleidingsschool naar het vormingscentrum komen, echter met het vaste voornemen (in een aantal gevallen) om bepaalde kwesties weg te drukken, omdat je anders helemaal zo gaat „balen“?

Het opheffen van een ethische vinger zou dan meestal een averechtse uitwerking hebben. Redenen te over om te betreuren, dat er geen behoorlijke follow-up is en maar zelden enige voorbereiding op het vormingsgebeuren op de kazerne. We moeten eerlijk bekennen, dat vormingswerk in de krijgsmacht (en in de burgermaatschappij?) nog een randverschijnsel is. Het lijkt er soms zelfs op, dat men het maar het liefst helemaal zag verdwijnen.

Gezien de ook thans nog geldende beperkingen die ons zijn opgelegd, kunnen we de bedoelingen van ons werk in het centrum simpelweg zó onder woorden brengen: **mensen helpen zich wat meer bewust te worden van de situatie waarin ze zich bevinden.** Er kan dus nader worden ingegaan op persoonlijke problemen in gezin of vriendenkring, moeilijkheden in de werksfeer, alsook maatschappelijke kwesties van algemeen belang. Daarnaast honoreren wij ook eventuele belangstelling voor kulturele verschijnselen als beeldende kunst, proza en poëzie, muziek, enz. Er worden films vertoond die aanleiding geven tot de beoogde verdieping in levensproblemen.

Eigen standpuntbepaling

Er kan niet sterk genoeg worden beklemtoond, dat het de vormingsleiding niet gaat om indoktrinatie, maar om de eigen standpuntbepaling van de deelnemers. Het humanistisch karakter van dit werk bestaat er juist in, dat ieder in de

met recht kunnen zeggen dat mensen er werkzaam zijn op het peil van beschaving dat de 20ste eeuw thans in principe mogelijk heeft gemaakt. De uitnodiging tot vrije meningsvorming binnen de krijgsmacht, die het humanisme wezenlijk noodzakelijk acht, wordt uiteraard door diverse groeperingen en individuen niet verstaan of gewaardeerd. Van des te meer belang achten wij het in de komende tijd contact te krijgen met hen die wél het nodige begrip kunnen opbrengen, om met ons te werken aan wat wij in het voorgaande stelden. In 25 jaar is er veel veranderd. Maar de problemen lijken thans niet kleiner dan toen. Vorming was en is geen luxe voor de mens. Het Humanistisch Verbond zal blijven pleiten voor het recht dat militairen hebben om ook hier tijd voor uit te trekken.

Arjen Struik
(vormingsleider Coornherthuis)

gelegenheid wordt gesteld zo eerlijk mogelijk zijn houding te bepalen ten aanzien van de vele problemen die in deze tijd zich aan ons allen voordoen. Het is echter niet voldoende alleen over de zaken na te denken. Het gaat ons tegelijkertijd om toename van communicatie tussen de mensen en om méér ruimte voor openhartige konfrontatie tussen de deelnemers, niet alleen in de vormingssituatie, maar juist ook in hun normale leefsfeer. Dit alles houdt dus tevens in: zekere opvattingen over grondrechten van de mens, die in onze maatschappij tot gelding gebracht moeten kunnen worden. De krijgsmacht als instituut wordt gekonfronteerd met een democratische levenshouding en humanistische en evangelische opvattingen over menselijke verhoudingen.

Met andere woorden: de sektor van de geestelijke verzorging (waar het vormingswerk een onderdeel van uitmaakt) herinnert ons eraan, dat in de krijgsmacht nog veel fundamenteels op gang moet worden gebracht, voordat we

patronen zijn des
legers kern

G.V. bij de krijgsmacht: een luxe-artikel?

Er zijn twee aanleidingen om bij de plaats en functie van de geestelijke verzorging bij de krijgsmacht even een pas op de plaats te maken. De eerste is afkomstig van binnen de dienst van de humanistische geestelijke verzorging zelf: dit najaar bestaat het humanistisch vormingswerk voor militairen 25 jaar. Dit biedt een stimulans om over de geestelijke verzorging als geheel, waar het vormingswerk deel van uitmaakt, enkele opmerkingen te maken. De tweede aanleiding is de recente verschijning van het algemeen eindrapport van de Stuurgroep maatschappelijke invloeden in de krijgsmacht (Stumik): Krijgsmacht in verandering; situatieschets, beleidscontouren en aanbevelingen ('s-Gravenhage, september 1977). Dit Stumik-rapport besteedt ook een passage (blz. 125 en 126) aan de plaats, functie en toekomst van de geestelijke verzorging bij de krijgsmacht.

De geestelijke verzorging in het algemeen wordt door de Stumik, als haar aanbeveling wordt overgenomen, voor de vierschaar gedaagd. Hoewel in vriendelijke woorden gevat, blijkt de toon van de Stumik kritisch en beveelt zij de desbetreffende beleidsinstanties aan het snoeimes te gaan hanteren. Een hartekreet van de totale geestelijke verzorging (zie EGO van juni 1977) mocht niet baten de rapporteurs in hun eindversie milder t.a.v. de geestelijke verzorging te stemmen. Omdat een rapport met aanbevelingen nog geen uit te voeren beleid mag betekenen, zal de fase van de discussie door de uiteindelijke beslissers serieus dienen te worden genomen, zoals in een democratische rechtsstaat betaamt. Het lijkt mij derhalve goed dat het parlement zowel als de beleidsmakers, alsnog op zich laten inwerken wat de totale geestelijke verzorging als reactie op de eerste versie van het Stumik-rapport kenbaar maakte. Dit artikel past binnen het kader van die reactie en bevat enkele persoonlijke nuances daarbij.

Wat wil ik dan zeggen? Eigenlijk twee dingen. In de eerste plaats iets over het decor waarbinnen de geestelijke

verzorging geplaatt is. Ten tweede, de gevolgen die dat heeft voor de aard en functie van de geestelijke verzorging. Nu en in de toekomst.

Er zijn duidelijk historische redenen geweest om terwille van de militair vier diensten van geestelijke verzorgers bij de krijgsmacht in het leven te roepen en in stand te houden. Zijn die redenen, nu een vredestoestand in ons kultuurgebied zolang blijft bestaan, weggeschrompeld en moet daarom het snoeimes worden aangescherpt? Of is het een puur rationele bezuinigingsdrift die ondanks de historische ontstaansgronden het snoeimes uit de schede doet trekken? Het is niet duidelijk.

Het decor van de G.V.

Kijk ik naar de huidige werk-situatie van de geestelijke verzorging, dan kom ik op een heel andere vraagstelling dan de bovenstaande terecht. Dan moet ik (zoals ik dat eerder deed in EGO van mei 1977) eerst vaststellen, dat we hier te maken hebben met een zeer ernstige problemsituatie; dat wij, mensen uit de zeventiger jaren, na eeuwen zoeken en pogen er geen kans toe hebben gezien af te rekenen met geweld, agressie, oorlogsinspanning, afschrikkingstechnologie. Nog sterker: in massaliteit, intensiteit en perversiteit is de geweldsdrang nog nimmer zo tot uitdrukking gebracht of uitgelokt. Daarbij komt dat een voorheen meer latente geweldsstructuur naast en binnen de „erkende” organisaties van geweldshantering, steeds meer doorbreekt als een vurig monster dat de broze ijslaag van de westerse beschaving (of wat daarvoor doorgaat) lijkt te doen smelten. Ik doel op de golf van terrorisme, nieuw opkomend fascisme, toenemende kriminaliteit, neo-nationalisme.

Het lijkt erop of we met deze totale doorbraak van de zelfkant van het menselijk functioneren op een hellend vlak zijn terecht gekomen. Ik heb begrip voor en sta soms dichtbij de cultuurpessimist die de hoop op een samenleving waarin vrede, veiligheid, geestelijke gezondheid en gerechtigheid uiteindelijk haalbaar zijn, laat varen. Maar, er zijn toch af en toe nog

tegenbewegingen van mensen die de moed (der wanhoop?) niet opgeven: die een rechtstaat willen beschermen, die een vredesweek organiseren, die in woord en daad zich verzetten tegen het gekuip van mensen in hun directe omgeving of op grote schaal. Die eigenlijk niet denken aan het resultaat, maar een daad willen stellen uit zedelijk en religieus motief. Toch lijken dit, zegt ook de pessimist in mij, druppels op een gloeiende plaat; een plaat die oververhit lijkt en waarop elk pleidooi voor vrede of elke actie voor gerechtigheid in damp vervluchtigt.

Terugkomend op de geweldsproblematiek en geweldsorganisatie, lijkt onze samenleving (onderzoekingen en publikaties wijzen steeds verder in die richting) te worden doortrokken van een gewenning aan de rationele, logische argumenten waarop het behoud en de uitbouw van een defensie-organisatie berust. Het behoud van onze fundamentele vrijheden, internationale afspraken, bewapeningstechnologische

ontwikkelingen die moeten worden gevolgd, het steunen op de afschrikkingstheorie: wie kan er een speld tussen krijgen? Is het een wonder dat tegenover zoveel geweld van rationele argumenten een emotioneel en zedelijk geladen stroming van het pacifisme zo goed als is opgedroogd? Is het een wonder dat een, even de kop opstekend alternatief van geweldloze weerbaarheid (in India, bij de burgerrechtbeweging in de USA, bij de Dubcek-lente in Praag, aan sommige universiteiten) nog amper ter sprake komt?

De macht van de overtuigingsdrang van de geweldsdeskundigen (strategen, wapentechnologen, defensiespecialisten, wapenleveranciers) is overweldigend geworden op diegenen die nog durven dóórdenken op de laatste consequenties van geweldshantering op deze schaal en met deze middelen. Waarbij nog komt dat de schepping, instandhouding en aanpassing van geweldsmiddelen een zodanige menselijke energie opslokt en een zodanige investering in geld en

middelen vergt, dat ook hier voor velen, voorzover nog bewust hierop kan worden doorgedacht, vragen ontstaan. Soms vragen van diepe zedelijke verontrusting.

Het Stumik-rapport

Temidden van de problematiek die hierboven geschetst werd en die elk weldenkend en meevoelend mens zou moeten herkennen, valt dan een Stumik-rapport: een rationele en nuchtere situatie-analyse waarin ik, binnen de genoemde paragraaf over de geestelijke verzorging, het volgende lees (blz. 126):

„De behoefte aan geestelijke verzorging is in vredetijd op zichzelf problematisch. Hoeveelen hebben behoefte aan geestelijke begeleiding, religieus of anderszins? Hoeveelen van hen vinden die begeleiding niet buiten de organisatie?” „Voor wat betreft de taak van de geestelijke verzorging in tijd van oorlog, bij verblijf buitengaats of bij geïsoleerde onderdelen is de mening van de stuurgroep onvoorwaardelijk positief”.

Als ik mijn bovenstaande situatieschets met deze Stumik-bevinding konfronteer, dan slaat de huiver mij om het hart en vraag ik mij af wat hier aan de hand is. Ik kan hier die huiver het beste vragenderwijs gestalte geven. En mijn eerste vraag is dan:

– Kan een samenleving het verteren dat, vanuit pragmatische overwegingen een andere funktieervulling wordt toegedacht aan een geestelijke verzorging binnen een krijgsmacht in vredetoestand dan binnen een krijgsmacht in oorlogstoestand? Dat gebeurt immers in het Stumik-rapport! Waar ligt het principiële verschil tussen beide toestanden? In het aantal slachtoffers? De hoeveelheid fysiek en psychisch leed?

Terecht kan hier worden gesteld dat een krijgsmacht in zijn simulatiefase, zowel vanuit persoonlijke, nationale als internationale veiligheid, tot in de puntjes dient te zijn verzorgd en voorbereid. Voorbereid waarop? Alleen op deze veiligheidsvraag of ook op de ethische dimensie van het krijgsmachtbedrijf (in actie)? Ik dacht

op beide, en als dat zo is, dan hangt hiermee mijn volgende vraag samen:

– Durft een rechtstaat het aan de gepaste discussie over de fundamentele vragen van oorlog en vrede, van leven en dood, van geweld en liefde – ook en juist binnen haar krijgsmacht en in vredetijd – uit te besteden aan part-timers en voor nog een deel te verwijzen naar geestelijke verzorgingsinstanties buiten de organisatie? Zit in deze redenering niet de levensgevaarlijke vooronderstelling opgenomen, dat bovengenoemde zedelijke problematiek binnen de eigen (militaire) gelederen kan worden aangevat en opgelost?

– Wordt in de gedachtengang van het Stumik-rapport niet veronachtzaamd, dat een krijgsmachtorganisatie in vredetoestand een massale hoeveelheid persoonlijk en interpersoonlijk dysfunctioneren oplevert, voor een niet onbelangrijk deel zijn oorsprong vindend in het verplicht of vrijwillig deelhebben aan een op hantering van geweld geprepareerde organisatie?

Weliswaar komt de aanbevolen grotere aandacht voor de personeelszorg wellicht voor een deel aan deze dysfunctionerings-problematiek tegemoet, maar het getuigt van kortzichtigheid als men meent daarin ook de geestelijke dimensie van het menselijk functioneren, die dieper en breder ligt dan het sociaal-psychische, te hebben opgevangen. Dit misverstand zou niet mogen bestaan als men zich voldoende bewust zou willen zijn van de omstandigheid, dat de noodzakelijke ernst van het doel van de krijgsmacht, het even noodzakelijk maakt voor de ethische kant van deze ernst alle oog te hebben. Organisatorisch betekent dat, dat de geestelijke verzorging als aparte discipline hierop volwaardig afgestemd moet kunnen zijn. Waar deze dimensie van begeleiding wordt veronachtzaamd, ontstaat de sfeer van een sociaal-technisch hulpverleningspakket, waarbij de organisatie centraal staat en de mens daarbinnen er uiteindelijk toch beklaaid vanaf zal komen.

– Ik heb nog een laatste vraag. Heb ik

het goed begrepen, dan poogt het Stumik-rapport (in deel I) aanbevelingen te doen de steeds groter wordende kloof tussen krijgsmacht en maatschappij enigszins te overbruggen. Ik vind dit een terecht streven. Een samenleving die massaal „ja” zegt tegen zijn krijgsmacht als – weliswaar verschrikkelijke – noodzaak, zal deze krijgsmacht ook niet als een ghetto mogen afsluiten. En dat vice-versa. Wanneer nu het geval zich voordoet dat op één punt samenleving en krijgsmacht historisch met elkaar subtiële banden zijn aangegaan via de burger-geestelijke verzorger (met zijn zendende instantie als opdrachtgever) die binnen de krijgsmacht zijn werkteerrein vindt, moet deze subtiële verbinding dan nu worden afgezwakt? En spreekt het Stumik-rapport zich dan niet op haar kernbedoeling – burger en militair nader op elkaar te betrekken – tegen? Vanwaar deze innerlijke tegenspraak? Ik kom er niet uit. Temeer niet op grond van de andere vragen die ik aan de orde stelde.

Hamvraag voor beleidmakers

Eén punt is duidelijk. Het is voor mij de hamvraag waar degenen die de Stumik-aanbevelingen op hun beleidsrelevantie moeten toetsen, niet omheen kunnen. Het is ook een gewetensvraag voor de toekomst. Als het waar is, dat we met z'n allen niet in staat zijn nu en in de toekomst de geweldsvraag op te lossen, laten we dan minstens de zedelijke moed opbrengen om alle beschikbare middelen aan te wenden om de gevolgen (zowel in vredes- als in oorlogstijd) daarvan voor de mensen die er midden in staan, psychisch, sociaal en ethisch enigszins hanteerbaar te maken. Een geestelijke verzorging die op die problemen mag helpen inspringen terwille van de mens binnen de krijgsmacht, zal ook aan hoge eisen moeten voldoen. Die eisen kunnen niet optimaal vervuld worden als de geestelijke verzorging als luxe-artikel wordt gezien en naar believen op de bedrijfs-ekonomische weegschaal kan worden gewogen.

Joos Sinke
(hoofdredacteur)

raadman: peace
maker

Bobby Deerfield: romantiek die naar méér smaakt

„Bent u coureur? Dan weet u zeker veel over de dood? „Nee, daar heb ik nog nooit over nagedacht.”

De vraag wordt gesteld door een jonge vrouw die weet dat ze ongeneeslijk ziek is, het antwoord komt uit de mond van een auto-coureur die zijn gezond, getraind lichaam dagelijks in de waagschaal stelt en daar zelfs nog nooit bij heeft stilgestaan.

Naar het verhaal 'Heaven has no favorites' van Erich Maria Remarque schreef Alvin Sargent een scenario, waar Sydney Pollack als regisseur en John Foreman als producent een film van maakten. Het verhaal werd dertig jaar geleden geschreven, maar in deze tijd gesitueerd.

De geschiedenis begint op een Europese race-baan, waar Bobby Deerfield (Al Pacino) een Formule 1 wagen rijdt. Tijdens de race verongelukt een van zijn kollega's en Deerfield probeert op alle mogelijke manieren uit te vinden, wat de oorzaak van het ongeluk is geweest. Hij is aan het begin van de film een emotionele man, net zo'n machine als de wagen waarin hij rijdt. Hij wordt net zo gekoesterd als die wagen door zijn omgeving,

niet het minst door zijn vriendin Lydia, die kwa karakter zijn evenbeeld lijkt: koel, emotioneel, altijd meester van de situatie.

Bobby wordt benaderd door zijn broer, die wanhopig probeert hem te bewegen enig levensteken te zenden aan hun moeder in Amerika, die haar jongste zoon erg mist. Maar Bobby houdt de boot af, zelfs als zijn broer hem op een ogenblik over de tafel aanvalt en de zonnebril van zijn gezicht ruikt in een laatste poging om de mens in Bobby wakker te maken.

Omdat in een tweede race een kollega zijn nek breekt en naar Leukerbad in Zwitserland wordt gezonden voor herstel, besluit Bobby hem daar op te zoeken om te proberen uit te vinden wat de oorzaak kan zijn geweest van het voortdurend falen van de wagen, waarin hij ook zelf rijdt. De vriend wil of kan geen antwoord geven op de vragen van Bobby en laat zich vroeg naar bed brengen. Bobby blijft dan achter in de eetzaal van het dure herstellingsoord. Daar maakt hij kennis met Lillian Morelli (Marthe Keller), die hem overdonderd met vragen, onder andere die aan het begin van dit artikel.

Als hij de volgende ochtend heel vroeg opstaat om de reis terug te aanvaarden, staat Lillian bij zijn auto en vraagt om een lift naar Italië, waar een oom van haar woont. Bobby weigert aanvankelijk, weet er geen weg mee, maar raakt toch zo gebiologeerd door het impulsieve gedrag van Lillian, dat hij haar uiteindelijk meeneemt. Er ontspint zich een moeizaam gesprek, waarbij naar voren komt dat Lillian zich niets dommers kan voorstellen dan iemand die zijn leven besteedt aan het zo hard mogelijk rijden van rondjes. Zij besluiten te overnachten in een klein plaatsje aan een van de Italiaanse meren, en tijdens het diner beginnen de eerste tekenen van genegenheid van de kant van Bobby zich te openbaren: de rusteloze, aanhankelijke, gretige Lillian vertedert hem op een manier die hij duidelijk nog nooit eerder heeft ervaren.

Als ze in zijn bed ligt, valt ze in slaap voordat er een minuut verstreken is. Als hij zich ongelovig naar haar overbuigt en het haar van haar gezicht wil strijken om te zien of ze werkelijk slaapt, laat de hele lok los: geschrokken probeert hij het haar weer op zijn plaats terug te duwen, maar hij verbindt aan deze griezelige ontdekking nog steeds geen enkele konsekwentie. De volgende dag zet hij haar af bij haar oom. Ze geeft hem een briefje

mee, waarop ze heeft gekrabbeld: „Alles is mooier wanneer je risico's neemt,” een uitspraak waarover de geprogrammeerde Bobby langzaam aan het denken gaat.

Zijn vriendin Lydia heeft via kennissen gehoord dat Bobby met Lillian is gesignaleerd en merkt intuïtief dat hij aan het veranderen is. Het grijpt haar meer aan dan zichzelf en ook Bobby hadden gedacht, maar aan het feit, dat Bobby in de ban van Lillian is, verandert niets: hij zoekt haar opnieuw op, probeert te doorgronden hoe ze in elkaar zit en geeft ook steeds meer van zichzelf prijs. Als Lillian echter op een ochtend zonder enige aankondiging met een ballonvaarder meegaat, wordt het Bobby te machtig: rationeel maakt hij haar verwijten. Zij zegt alleen maar: „Ga mee, je mag mee, je kunt iets fantastisch beleven.” Maar Bobby gaat niet mee, hij rijdt vertwijfeld terug naar Lydia, die de veranderingen in haar vriend steeds duidelijker ziet worden.

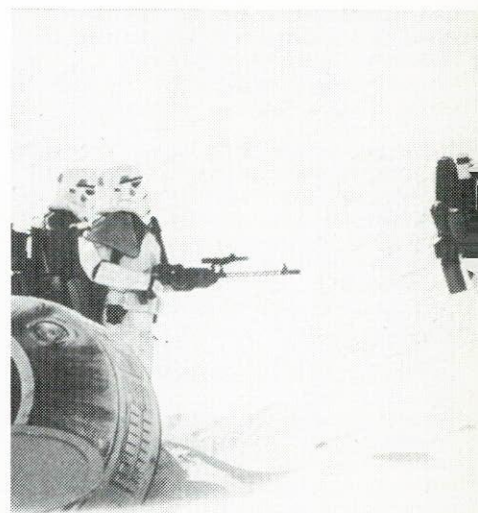
Zonder dat ze beseft dat Bobby niet op de hoogte is met Lillian's ongeneeslijke ziekte, vertelt Lydia hem de situatie: pas als ze ziet hoe ontsteld Bobby reageert, beseft ze wat ze

KORT EN GOED

„Telefoni bianchi” is hier onder de titel „De carrière van een kamermeisje” van de Italiaan Dino Risi in de alternatieve bioskopen in roulatie. Het is het uiterst gemakkelijk en tegelijk ook wel schrijnend verhaal van een simpel Italiaans meisje, dat zich niet anders dan via talloze bedden weet op te werken tot een filmidool, in de tijd dat Mussolini net opgang begon te maken in Italië. Met de val van de „Duce” valt ook haar status aan scherven en kan ze niets anders doen dan terugkeren naar haar ouders, die een uitzichtloos boerenbestaan leiden. De raad van haar moeder, „Blijf maar niet braaf, met de zonde bereik je meer” heeft ze wel in praktijk gebracht, maar door omstandigheden is ze er geen cent wijzer van geworden. Erg goed om Vittorio Gassman weer eens bezig te zien in alle stadia van verval, die hij naast Marcella

doormaakt. Agostina Belli als Marcella levert ook prima werk.

De reden dat ik de film „Star Wars” in deze rubriek noem is zeker niet het adembenemende spel, of het meeslepend verhaal dat aan de film ten grondslag ligt. Integendeel, het verhaaltje van deze film, over oorlogen tussen planeten die in Amerika gek genoeg de sensatie van het jaar was en nog meer geld opbracht dan „Jaws”, is flauw, onaannemelijk en kinderachtig. Adembenemend echter zijn wel de science-fiction-effecten: de robots, vaartuigen en landschappen die de toeschouwer overdonderen. Als staaltjes van techniek zeker de moeite waard. Onbegrijpelijk dat een gerenommeerd acteur als Alec Guinness hier een flutrol in heeft geaccepteerd. De dochter van Eddy Fisher en Debby Reynolds, Carrie Fisher, in Amerika gedoodverfd als „newcomer of the year”, lijkt me in ons land een aardige carrière als omroepster van de EO te wachten, mocht ze ooit deze kant op willen komen. Laat ze 't maar niet doen.

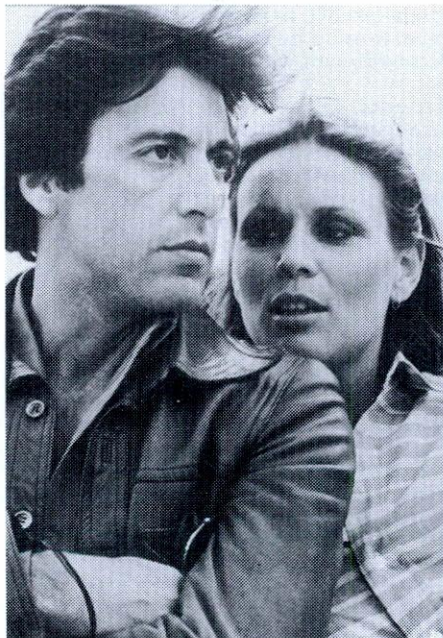

Al Pacino in zijn Formule 1 racewagen, vlak voordat hij de helm opzet, die hem helemaal in een onherkenbaar wezen zal veranderen.

heeft gedaan. Bobby gaat opnieuw terug naar Lillian, nu in de wetenschap dat hij van haar houdt en dat hun dagen geteld zijn. Ze maken prachtige weken samen door, soms uitgelaten, soms melancholiek. De metamorfose in Bobby wordt volledig: Lillian leert hem fantaseren, genieten van kleinigheden, gekke verhalen vertellen, lachen en huilen tegelijk. Maar haar toestand gaat achteruit en tenslotte rijden ze samen terug naar het ziekenhuis, waarvandaan voor haar geen weg terug meer is. Bobby is voortdurend in haar omgeving en als hij dat niet is, brengt hij zijn tijd door met konditietraining. Hoezeer hij veranderd is blijkt uit het feit, dat hij tijdens een van die wandelingen in de tuin van een klooster stopt en tegen de priester, die daar bezig is, alleen maar zegt: „Ik wil even bij iemand zijn”, en daar een poosje naast de oude man gaat zitten.

De grote liefde die Bobby en Lillian in de korte tijd die hen beschoren was, hebben gekoesterd, maakt dat Lillian gesterkt haar dood tegemoet gaat, en dat Bobby, eenmaal op de terugweg, een vollediger mens is geworden door het contact met iemand die hem wees op alles dat de wereld heeft te

Al Pacino en Marthe Keller als Bobby Deerfield en Lillian Morelli in de melancholieke film „Bobby Deerfield”.

bieden voor wie het zien wil en heeft geleerd ervan te genieten. En dat heeft Bobby van Lillian geleerd.

Kortom: een pracht van een verhaal om met heel weinig moeite een smartlap van de eerste orde te maken. Toch is dat wel het laatste woord, dat op deze film van toepassing is. Sydney Pollack is erin geslaagd de emoties puur en overtuigend uit zijn acteurs en actrices te halen, en dat is natuurlijk niet de verdienste van Sydney Pollack alleen.

Al Pacino, die voor de zes films die hij tot nu toe had gemaakt (o.a. 'Serpico', 'Dog day afternoon', 'The godfather') vier onderscheidingen verdiende, speelt in 'Bobby Deerfield' zijn eerste romantische rol, en hij maakt de langzame gedaanteverwisseling van de hoofdpersoon tot een heel geloofwaardig gebeuren. **Marthe Keller** hoort momenteel tot de toonaangevende actrices van Europa, en ook zij verdient niets dan enthousiasme voor de manier waarop zij de ten dode opgeschreven Lillian, die tot het laatste toe wil genieten wat er te genieten valt, speelt. Marthe Keller was kortgeleden nog te zien in „Black Sunday”, daarvoor naast Dustin Hoffman in „Marathon man” en ook naast Gerard Depardieu in „Novecento”.

Sydney Pollack is een regisseur die gespecialiseerd is in het uitdiepen van karakters in zijn films, dat bewees hij in de kortgeleden op de televisie vertoonde „They shoot horses, don't they”, „The way we were”, „Jeremiah Johnson”, „Three days of the Condor”. Pollack probeert in zijn werk de kunst te combineren met de commercie, want hij wil graag dat zijn films door veel mensen worden gezien. Hij ziet echter filmen beslist alleen als een medium dat de kassa's kan doen rinkelen, maar wel degelijk ook als een manier om mensen emotioneel te bewegen. De opnamen van de autoritten door Zwitserland, Italië en Frankrijk tenslotte, en vooral de ballonvaart, zijn van een adembenemende schoonheid. Bobby Deerfield is een prachtige film. Een puur romantische film, net zo goed een mannenfilm als een vrouwenfilm, en van een categorie, waar best eens wat meer van gemaakt zouden kunnen worden.

Leo van Opzeeland

„The Deep” is een lekker spannend filmpje, razend knap onder water opgenomen, van de auteur van „Jaws”, Peter Benchley. Peter Yates regisseerde o.a. Nick Nolte, Jaqueline Bisset en Robert Shaw (die in „Jaws” zo jammerlijk omkwam tussen de kaken van de reuzenhaai) in een verhaal over een schat op de bodem van de zee, waar door verschillend gemotiveerde mensen jacht op wordt gemaakt. Geen arthousefilm, wel helemaal even uit de dagelijkse sleur.

Liv Ullman als auteur

Liv Ullman is een actrice, die zowel door mannen als door vrouwen diep bemind en bewonderd wordt, om haar menselijkheid en haar oprechtheid. Alle rollen die ze speelt, is ze, voelt ze, leeft ze, en daar heeft zij zich een groot en trouw publiek mee veroverd.

In haar boek „Veranderingen” vertelt ze over zichzelf, haar relaties, en de manier waarop haar leven en alles wat ze meemaakt, haar verandert, steeds vernieuwt. Liv Ullman blijft op papier net zo eerlijk en boeiend als op het doek of het televisiescherm. Geen felle feministe, wel een vrouw die doordrongen is van het belang van onafhankelijkheid, het ontwikkelen van een eigen persoonlijkheid. Toen ze geboren werd, zei de verpleegster tegen haar moeder: „Het spijt me, het is een meisje”. Gelukkig dat ze een meisje was, denken we nu, en dat ze de vrouw geworden is die ze nu is. Helaas is het boek niet geïllustreerd met foto's, wat ik in een autobiografie van een actrice eigenlijk een vereiste vind.

Het boek is uitgegeven bij Meulenhoff en kost f 24,50.

L. v. O.

hoofdkwartier: archie
bunker

Een van de vele militaristische scenes uit „Star Wars”, die uitsluitend om de effecten de moeite waard is.

Konfliktmodellen

een onderzoek naar de toepasbaarheid ervan

Veranderingen in de polemologie

In de polemologie, de wetenschap die zich bezig houdt met de problemen van oorlog en vrede, is al geruime tijd een discussie gaande over de doelstellingen en de inhoud van het vak. De polemologie is in het begin van de jaren zestig geïntroduceerd in Nederland door prof. Röling, die onlangs afscheid heeft genomen als hoogleraar in Groningen (zie ook EGO van oktober jl.) De discussie gaat vooral om de vragen: wat is oorlog? wat is vrede? wat is geweld? maar ook om de vraag naar de oorzaken ervan. En als de oorzaak is aangegeven, volgt onvermijdelijk de vraag naar de therapie, de weg naar de oplossing. Door een aantal polemologen werd aan de centrale begrippen een meer omvattende inhoud gegeven en werden zij in verband gebracht met de structuur van de samenleving. Vrede bijv. is in die visie meer dan de afwezigheid van oorlog, het is dan een situatie van sociale rechtvaardigheid, waarin niemand meer stelselmatig onderdrukt, uitgebuit of gewelddadig behandeld wordt.

Kritiek

De manier, waarop vooral Amerikaanse polemologen zich destijds bezig hielden met de oorlog in Vietnam, leidde tot scherpe kritiek van vooral skandinavische vredeswetenschappers. Tot dan was de polemologie, in hun ogen, te veel gericht geweest op het voorkomen van oorlogen en op het zo snel mogelijk beëindigen van de strijd. Dat was wel begrijpelijk, omdat na de tweede wereldoorlog de voornaamste zorg was te voorkomen, dat er een atoomoorlog tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie zou uitbreken. Dit had tot gevolg, dat in de polemologie vrijwel geen aandacht werd geschonken aan de oorzaken van conflicten. De kritiek richtte zich ook tegen de gehanteerde konfliktmodellen, waarin pas sprake is van een konflikt als de partijen met elkaar in strijd zijn, of wanneer zij zich vijandig tegen elkaar gedragen. De kritisch genoemde polemologen zijn van mening, dat er een konflikt is, als er tegenstrijdige fundamentele belangen zijn, ook al wordt er niet gevochten. De

fundamentele belangen zijn dan gebaseerd op de economische verhoudingen van de maatschappij.

Het konflikt is pas opgelost als de belangentegenstelling is verdwenen. Dat wil zeggen als er ingrijpende wijzigingen hebben plaats gevonden. De pogingen om een oorlog te beëindigen zonder opheffing van de ongelijkwaardigheid, zoals in Vietnam, is geen echte oplossing, omdat de bron van het konflikt, de fundamentele ongelijkheid, blijft bestaan. Bovendien speelt het de machtige partij in de kaart.

Hoe verder?

Al met al heeft deze jonge wetenschap geen goed ontwikkelde gereedschappen om conflicten te ontleden en te analyseren. De modellen, waarmee een feitelijk konflikt schematisch kan worden weergegeven, zijn of slecht bruikbaar of eenzijdig of vrijwel niet onderzocht op hun toepasbaarheid. Een probleem bij het opstellen van een konfliktmodel is, dat het schema enerzijds zo fundamenteel moet zijn, dat

de wezenlijke oorzaken van het konflikt kunnen worden opgespoord. Anderzijds moet het zo concreet zijn, dat het feitelijk verloop van het konflikt er mee kan worden weergegeven.

Een onderzoek

Een projectgroep van het Studiecentrum voor Vredesvraagstukken in Nijmegen wil nagaan of er modellen zijn, waarmee op bevredigende wijze conflicten kunnen worden onderzocht. Met behulp van bestaande „traditionele” en „kritische” modellen zal een konflikt worden onderzocht. Op deze manier wil men nagaan of bestaande modellen toepasbaar zijn, of zij gewijzigd moeten worden of dat er geheel nieuwe modellen ontworpen moeten worden. De keuze van het te onderzoeken konflikt wordt hier vooral bepaald door de eis van een fundamentele belangentegenstelling. De onderzoekers gaan er van uit, dat dergelijke tegenstellingen bestaan en dat deze in conflicten een belangrijke rol spelen. Zij delen de kritiek van de „radikale” polemologen en willen deze verwerken in het onderzoek. De overwegingen bij de keuze van het onderwerp zijn zowel van wetenschappelijke als van maatschappelijke aard. Voorbeelden van fundamentele belangentegenstellingen zijn de tegenstellingen tussen onderdrukkers en onderdrukten, tussen kapitaal en arbeid en tussen degenen, die macht hebben en degenen, die moeten gehoorzamen. Een tweede eis is de onderzoekbaarheid. Wetenschappelijk onderzoek is niet mogelijk als de bronnen niet controleerbaar zijn of als er onvoldoende informatie beschikbaar is. Daarom is er naar een feitelijk konflikt gezocht, waarover voldoende gegevens voorhanden waren en waarvoor aanvullende gegevens te verkrijgen zijn.

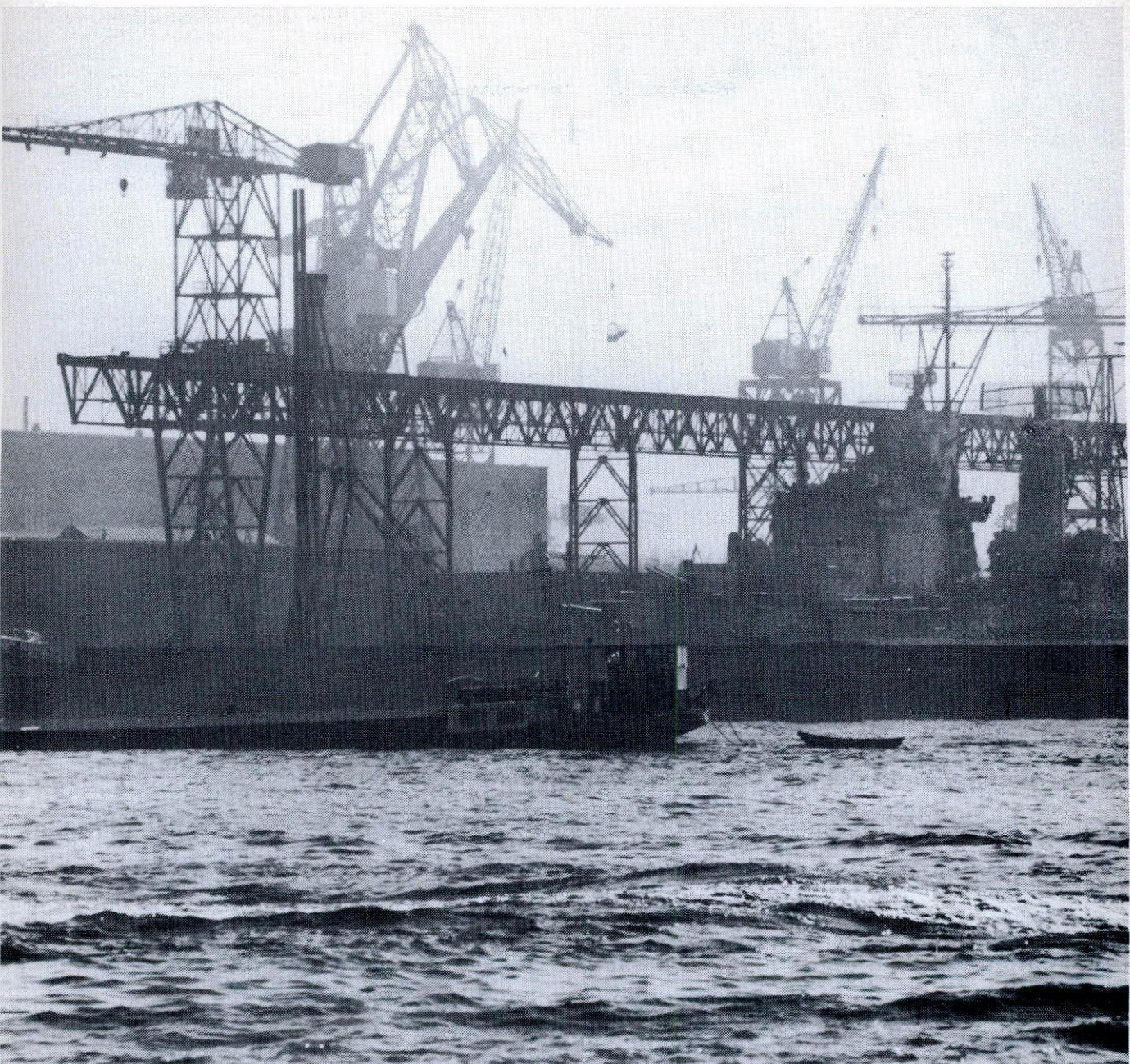
Portugal of Rotterdam?

In eerste aanleg is de portugese revolutie gekozen. Daarin is sprake van fundamentele tegenstellingen en ook van diep ingrijpende wijzigingen van de maatschappij. Taalproblemen, onvoldoende beschikbaarheid van aanvullende gegevens en de omvang en de ingewikkeldheid van het konfliktverloop maakten dat men moest afzien van dit onderwerp. Om aan deze bezwaren te ontkomen is gezocht naar een wezenlijk konflikt van beperkte omvang in Nederland. Gekozen is de havenstaking van 1970 in Rotterdam. Dit duidelijk af te grenzen konflikt is onderdeel van een hele reeks arbeidsconflicten. Onder bepaalde omstandigheden hebben de tegenstellingen tussen arbeiders en ondernemers geleid tot actieve strijd. Het is de vraag waarom de tegenstelling zich de ene keer wel in de vorm van waarneembare strijd openbaart en de andere keer niet. Het gegeven, dat de strijd steeds weer oplaait betekent dat het gaat om een fundamenteel konflikt, dat niet weg te nemen is met praten, sussen of kleine konsessies. Alleen door ingrijpende wijzigingen in de arbeidsverhoudingen kan dit konflikt, deze tegenstelling worden opgelost en uit de wereld geholpen.

Vervreemding

Een van de verschijnselen, waaraan de projectgroep niet voorbij kan gaan, is

het zogenaamde vervreemdingsverschijnsel, dat naar de mening van de groep tot op heden veel te weinig bestudeerd is in relatie tot konfliktonderzoek. Vervreemding dient hier dan opgevat te worden als een aanduiding voor een toestand, waarin de betrokkenen niet zien, beter nog, niet kunnen zien wat hun werkelijke belangen zijn. Helaas houdt dit in, dat de onderzoekers dat dan wel zouden weten. En dat is iets wat bepaald nog niet vast staat, al kan men in veel gevallen toch wel als buitenstaander konkluderen, dat sommige gedragingen van mensen, ook al zien zij dat zelf niet, hun ontplooiing als mens in de weg staan. Althans, het blijkt dat velen niet in staat zijn aan te geven hoezeer hun mogelijkheden tot ontplooiing, in een historisch proces beperkt en veranderd zijn.

Het nader verkennen van vervreemding is niet alleen van belang om inzicht te krijgen in de vorm en aard van het konfliktproces, maar is ook van wezenlijk belang als men iets over de

strategie tot oplossing van het konflikt wil zeggen. Bewustwording en doorbreking van de vervreemding is een noodzakelijke voorwaarde om tot veranderingen te komen.

Wat is er tot nu toe gebeurd?

Veel voorbereidend werk is inmiddels gedaan, zoals het inventariseren van bruikbaar lijkende konfliktvisies en modellen en het bestuderen van vervreemdingstheorieën en -begrippen. Vervolgens is het gekozen konflikt, de havenstaking van 1970 in Rotterdam nader geanalyseerd in termen van belangen, doelen, middelen en werkwijzen der betrokken partijen en dergelijke.

In een volgende fase zal worden getracht één of meer konfliktmodellen op de havenstaking toe te passen. Als dit gebeurd is, zal de balans worden opgemaakt, die hopelijk inhoudt dat de ondernomen verkenning leert, dat sommige konfliktmodellen meer dan andere kunnen verklaren en meer dan andere kunnen bijdragen tot een

strategie, die daadwerkelijk tot een oplossing kan leiden.

*Hans Fun
(medewerker Studiecentrum
voor Vredesvraagstukken
Nijmegen)*

*dienst: oefenen tot het
atomatisch gaat*

GAL

dat één prent van Albert Hahn meer waard was dan tien hoofdartikelen. Een stelling die zeker nog aktueel is, bijv. ten opzichte van de vele voortreffelijke prenten van Opland, die de Volkskrant regelmatig publiceert. Het stichten van een centrum voor de bestudering van „cartoons and caricature” aan de Universiteit van Kent bewijst een groeiende erkenning en waardering voor de politieke prent. Het Nederlands Persmuseum in Amsterdam is voortdurend bezig een verzameling politieke prenten op te bouwen.

GAL

Ook ons nabuurland België heeft zijn grote politieke tekenaar in de persoon van Gerard Alsteens, die op 3 augustus 1940 te Oudergem werd geboren. Onder het wat bittere pseudoniem Gal geniet hij nationaal en internationaal grote bekendheid en hij kan zonder overdrijving de meest overtuigende en indringendste cartoonist van zijn land worden genoemd. Gerard Alsteens was twee jaar werkzaam als lay-outman voor het

„Eén beeld zegt meer dan duizend woorden” is een zeer oud chinees spreekwoord, waarvan de juistheid niet betwist zal worden. Altijd weer heeft de mens beelden gemaakt om gedachten door te geven. Het is een lange reis van de prehistorische tekeningen uit de grotten van Lascaux in Frankrijk naar die van het stripverhaal van Marten Toonder over een heer van stand Ollie B. Bommel. De eeuwen door zijn politieke prenten verschenen. Altijd zijn er kunstenaars geweest die – huilend, beschouwend, lachend of hatend – strijdbare bijdragen hebben geleverd aan de politieke en sociale strijd van hun tijd. Al naar gelang de mogelijkheden daartoe aanwezig waren, gebruikten zij de drukwijze die hen in staat stelde zoveel mogelijk verbreiding aan hun gericht standpunt te geven.

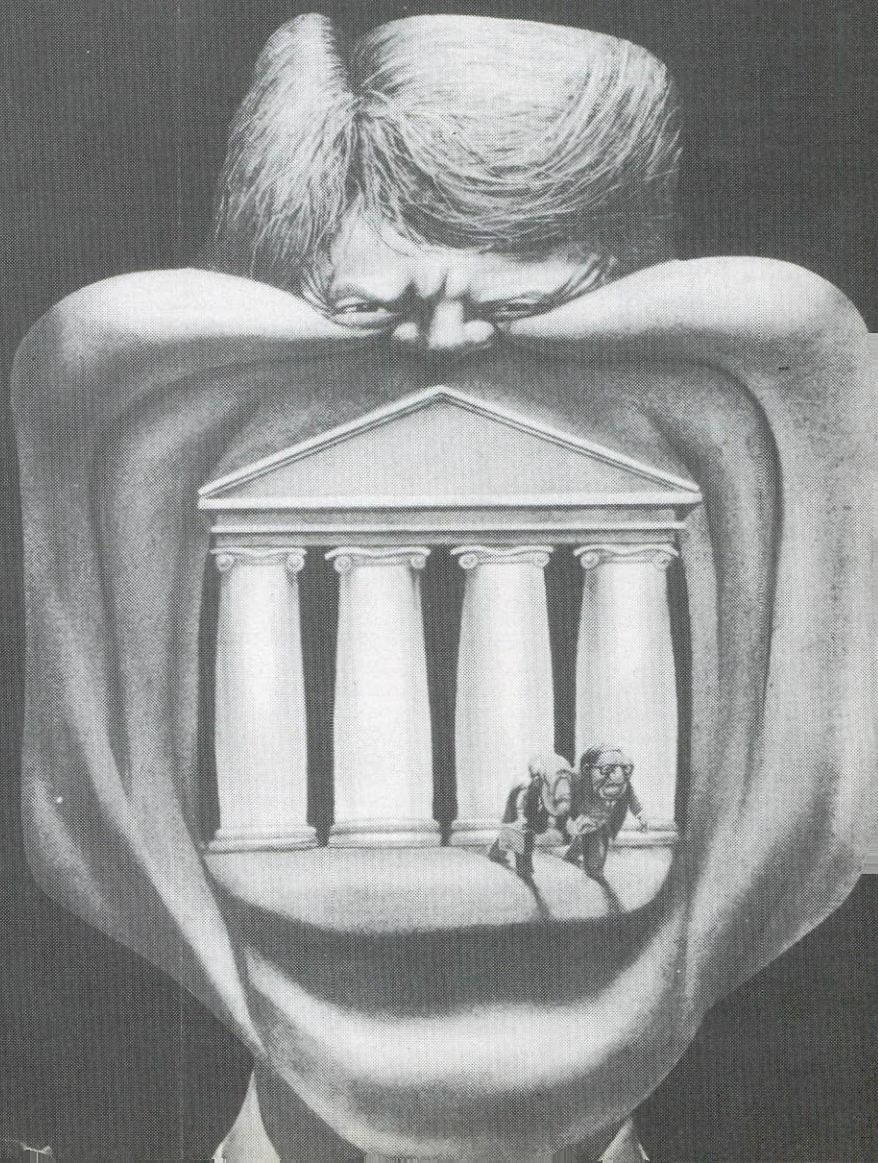
In onze dagen is het beeld belangrijker geworden. Wie over de beeldbuis spreekt bedoelt het tv-toestel. Elke krant brengt dagelijks zijn portie stripverhalen. Maar ook de politieke prent oogst in onze dagen grote waardering. Aan het prille begin van deze eeuw werd reeds op een huishoudelijke vergadering van de toen jonge SDAP door een der leden gezegd,

1

GAL

POLITIEKE TEKENINGEN 1970~1977

2

3

vlaamse weekblad De Linie, dat – nadat het van Rome verdwijnen moest – overging in De Nieuwe. Een situatie als in Nederland, toen bij het verdwijnen van De Linie, De Nieuwe Linie ontstond. Van 1965 – 1975 gaf Gal les aan het St. Lucasinstituut als leraar plastische kunsten. Lesgeven vindt hij belangrijk. Hij leerde zijn leerlingen vooral kijken, observeren, informatie inwinnen met de ogen. „Kreativiteit kan namelijk alleen gedijen binnen een bepaalde losse sfeer, je kan niemand dwingen tot creatieve expressie”, zei hij eens in een interview.

Op het ogenblik werkt Gal als politiek cartoonist voor o.a. de weekbladen De Nieuwe en Humo, beide verschijnend in Brussel, en voor het nederlandse weekblad de Groene Amsterdammer. Voor verschillende instellingen zoals het Théâtre Municipal de la ville de Paris en de Kulturele Dienst van de Stad Brussel maakte bij diverse affiches. In ons land is zijn werk vooral bereikbaar geworden door het groot formaat boek, dat bij de uitgeverij Van Gennep in Amsterdam verscheen onder de titel Kissinger, Carter, Coca & Co, Politieke tekeningen 1970 – 1977

(f 24,50). Het geeft een indrukwekkend beeld van zijn produktie in een zevental jaren. Opgenomen zijn niet minder dan 127 politieke prenten (allen met een duidelijke toelichting), die voor bijna tachtig procent betrekking hebben op buitenlandse gebeurtenissen.

De mepper

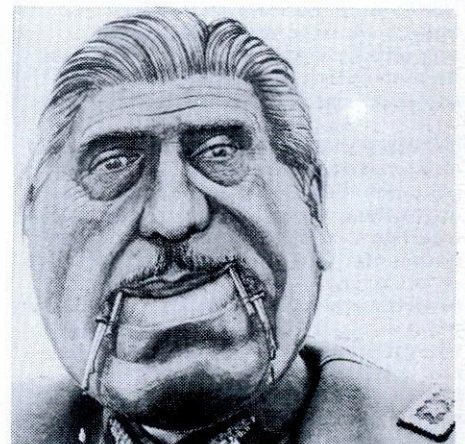
Roland Topor noemt Gal in het voorwoord De Mepper. Inderdaad: Gal mept, echter niet in het wilde weg. Zijn meppen zijn gemotiveerd en vinden hun oorsprong in sterke emotionele gevoelens. Zelf zei hij daarover eens tot een journalist: „Voor heel veel tekeningen is het uitgangspunt een zuiver emotionele reactie. Je beslist op een zeker ogenblik een tekening te maken over iets, dat je van binnen raakt. Ik kan me dus laten leiden door het geraakt zijn. En zo maak ik mijn beste tekeningen, geloof ik.”

Het hele scala van internationale gebeurtenissen raakt Gal. In forse streken wordt Kissinger, symbool van het Amerikaanse imperialisme, pendelaar in het Midden-Oosten en winnaar van de Nobelprijs voor de vrede, gehekeld. Natuurlijk moeten ook

Nixon en de zaak Watergate het ontgelden. President Ford, een reus op leren voeten wordt bestuurd door een lachende Kissinger. Bajonetten vormen de hoektanden van de Chileense diktator Pinochet. De kapitalistische wereld, gretig afnemer van Outspan-sinaasappelen, laat Vorster ondertussen de zwarte meerderheid in zijn land onderdrukken. We zouden zo door kunnen gaan, maar er moet ruimte zijn voor het afdrukken van Gal's politieke prenten, de belangrijkste argumenten van de gevoelige en strijd bare mens Gerard Alsteens. Want zijn werk behoort absoluut tot het beste wat heden op het gebied van de internationale politieke prentkunst te zien is.

Gal overtuigt ons van het feit, dat politieke gebeurtenissen waar ook ter wereld ons allen aangaan en dat we ons niet afzijdig mogen opstellen. De gebeurtenissen dwingen ons tot het vormen van een oordeel en tot een duidelijke stellingname. Daarom is de politieke prent een sterk en onmisbaar wapen in de strijd voor een betere wereld. En Gal hanteert dit wapen op een meesterlijke wijze.

Jan Kooijman

4

1. Zelfportret
2. Carter komt, Ford en Kissinger verlaten het Witte Huis
3. Outspan-afnemers laten Vorster de zwarte meerderheid onderdrukken
4. Juntaleider Pinochet, Chili

neutronenbom: nieuw
wolkje aan de hemel

Verder leven met de dienstplicht (1)

Vrijwilligersleger van de baan

De vorming van een vrijwilligersleger is voorlopig geen haalbare kaart. Na twee en half jaar gedegen studie kwam de meerderheid van de commissie Mommersteeg tot deze konklusie. De taak van de commissie was een onderzoek in te stellen naar de mogelijkheid en de wenselijkheid om de dienstplichtigen in de krijgsmacht te vervangen door vrijwilligers.

Eerlijk gezegd had ik liever gezien, dat de commissie er duidelijk voor was uit gekomen, dat zo'n vrijwilligersleger ongewenst, want a-sociaal is, omdat men één van de beroerdste klussen in de samenleving probeert af te schuiven op die groep jongeren, die toch al niet zo veel kansen heeft. De commissie wijst dunkt mij meer in de richting van niet-mogelijk dan van niet-wenselijk. Nou ja, tenslotte is het resultaat hetzelfde. Het vrijwilligersleger is van de baan. Gelukkig.

Doorgaan met dienstplicht

Het gevolg is echter wel, dat we door moeten gaan met de dienstplicht. En natuurlijk komen daarmee alle bezwaren weer op de proppen, die indertijd de aanleiding waren tot de discussie en het onderzoek rondom de vraag: Kunnen we die dienstplicht niet afschaffen? Nu moet de vraag weer veranderd worden: Hoe gaan we verder met de dienstplicht?

Wel, die discussie is al in volle gang. Al in maart van dit jaar heeft de Tweede Kamer een motie aangenomen, waarin de regering werd uitgenodigd een integraal voorstel in te dienen tot modernisering van de dienstplicht. Dat woord integraal kan men het best vertalen met volledig/algeheel; dus met alles d'r op en d'r an, zodat alle kanten van het probleem erbij betrokken worden en in verband met elkaar bekeken. Niet alleen de militaire en financiële, de economische en de sociale, maar ook en vooral de puur menselijke kant van de zaak. Hoe berokken je de mensen, die tot die militaire dienst verplicht worden, zo weinig mogelijk schade?

Een vraag van deze omvang, zo belangrijk voor zoveel mensen, is niet

gericht tot de minister van defensie alleen. Die is gericht tot ons allen. We moeten er allemaal over meedenken. De eerste stap om mensen tot mededenken uit te nodigen is al gezet:

De stichting Volk en Verdediging (die naam moeten ze dunkt me nog eens bekijken) heeft in mei '77 al een weekendkonferentie hierover gehouden. Het thema luidde: "Dienstplicht: renovatie of nieuwbouw?"

Een rotkorvee

U ziet: het heeft de aandacht. En dat is nodig ook. Laten we het eerlijk onder ogen zien: militaire dienstplicht is een driedubbel vermaledijde rotkorvee. Dat beseft men pas goed, als men de zaak op enige afstand bekijkt. In een kritieke fase van zijn leven, juist op de grens van jeugd en volwassenheid, wordt de dienstplichtige aan zijn normale levenssituatie onttrokken en overgeplant in een voor hem vreemde patriarchale omgeving. Vaak goed ontwikkeld en opgevoed in moderne geest tot vrije zelfstandigheid, kritisch en mondig, ziet hij zich plotseling verdwaald in een streng hiërarchisch (met trapjes van laag naar hoog) samenlevingsverband, waar de waarden en deugden van vóór de franse revolutie nog in ere worden gehouden: de ondergeschiktheid aan de meerdere, de onderworpenheid aan de krijgstuft, bevel en gehoorzaamheid, meerderen en minderen, trouw aan dit en hulde aan dat.

Er wordt daar van hem verwacht, dat hij zomaar een kommune vormt met vier, acht, tien of nog meer anderen, allemaal mannen, die door het toeval of met behulp van een computer bij elkaar geharkt zijn. In ieder geval hebben ze elkaar niet uitgezocht om zo intiem met elkaar samen te leven. Eigenlijk is het heel verwonderlijk, dat het nog zo vaak goed gaat. Ja, maar laat men zich niet vergissen. Op soldatenkamers kunnen geweldige spanningen ontstaan, omdat de verschillen in sociale en kulturele achtergrond te groot zijn of eenvoudig omdat karakters niet bij elkaar passen. En zulke spanningen kunnen het leven van mensen tot een hel maken.

Het wapen

Al na een paar dagen krijgt hij een stuk gereedschap in handen geduwd, dat hij moet leren hanteren. Het is maar voor één doel bruikbaar en dat doel is volkomen strijdig met wat hij thuis, op school en elders heeft leren kennen als de grondnorm voor alle gedrag in de omgang met anderen, namelijk dat je een ander niet willess en wetens mag beschadigen, laat staan doden. Om hem desalniettemin toch te motiveren om het ding te leren gebruiken, vraagt men van hem zich in te leven in de krankzinnige situatie, waarin alle mensen gek zijn geworden en elkaar met de meest geraffineerde middelen proberen uit te roeien. Dat gebeurt dan doorgaans op een toon en in een taal, die aangepast is aan die situatie: rauw en cynisch. Tenslotte moeten vorm en inhoud één zijn. In de nota "Om de veiligheid van ons bestaan" werd dit indertijd treffend gekenschetst als het ethisch-paradoxe karakter van de militaire dienst.

Het ritueel

Deze ethisch-paradoxe kern wordt omkranst met een vreemd oeroud ritueel van heidense oorsprong (de laatste 12 jaar eerlijk gezegd sterk afgezwakt), waarin het eerbetoon aan de aanvoerder, aan de korpsgeest en de herinnering aan roemruchte krijgsverrichtingen van de voorvaderen een belangrijke rol lijken te spelen. Een ritueel, dat op hoogtijdagen wordt uitgevoerd met krijgsmuziek, hoorgeslacht en tromgeroffel. Ook daarvoor heeft de minister nog onlangs schoorvoetend enige beperkingen voorgesteld.

Bij renovatie en nieuwbouw lijkt het me heel gewenst, dat men zich goed realiseert, dat deze ceremoniële versieringen, meest door dienstplichtigen uitgevoerd, heel anders worden ervaren door de dienstplichtigen dan door de officier. Dat de laatste van zijn vak een kunst wenst te maken met een zeker showeffect is begrijpelijk, maar van de oorlog een feest maken is één van de kenmerken van militarisme. En democratie en militarisme zijn water en vuur.

Nogmaals militair straf- en tuchtrecht

Hoe krijg je een democratisch leger?

Dat is onmogelijk. Een democratisch leger is een tegenstrijdigheid in zich. Een leger is per definitie autoritair en zal dan ook wat betreft organisatievorm en mentaliteit altijd dwars liggen en blijven liggen in een democratische samenleving. Het blijft een soort anti-lichaam, dat voortdurend argwanend in de gaten gehouden moet worden. De kans, dat het uitgroeit tot een kwaadaardig gezwel is nooit uitgesloten.

Dat het leger van nature autoritair is heeft een aantal voor de hand liggende redenen:

- Het is een gekompliceerd instituut, dat alleen actief wordt in noodsituaties als snel handelen een kwestie wordt van zijn of niet zijn.
- In die onoverzichtelijke situaties kan de man op de plaats van handeling geen inzicht hebben in het geheel. Alle berichten worden verzameld in een centrale. Van daar gaan de impulsen uit tot actie.
- Maar de belangrijkste reden is, dat er voortdurend beslissingen moeten worden genomen met mensenlevens als inzet. Dat kan nooit op democratische wijze.

Een groot deel van de bezwaren tegen de dienstplicht zijn dan ook onvermijdelijk, hoe kwalijk ze ook mogen zijn. Ze zullen blijven zolang er een leger bestaat. De vraag hierboven deugt dus niet. Wat we ons af moeten vragen is: Hoe krijgen we een krijgsmacht, die in een democratie niet helemaal misstaat en waarvoor we ons als democraten niet al te zeer hoeven te schamen? Natuurlijk zonder dat het tegelijkertijd zijn effectiviteit en geloofwaardigheid verliest. Anders kunnen we de miljarden beter direkt in de Noordzee gooien.

Om die vraag te beantwoorden wil ik graag een paar suggesties doen. Zij zullen geen blauwdruk vormen voor een integraal plan tot modernisering van de dienstplicht en de krijgsmacht. Daar is meer voor nodig, maar misschien leveren ze een paar bouwstenen. Die suggesties komen in de volgende EGO. Seine v.d.Belt

In het oktobernummer van EGO namen wij een artikel op over het militair tuchtrecht, met de belofte dat daarop nog zou worden teruggekomen. Op verzoek van de redactie plaatst een onzer humanistische raadslieden, mr. R. O. Battes, hierbij zijn kanttekeningen. Eventuele nadere reacties zien wij graag tegemoet.

Het sleutelen aan het militaire straf- en tuchtrecht heeft nog niet bar veel opgeleverd tot dusverre. Wel zijn commissies aan het werk geweest, verschenen er regeringsnota's en zijn er inmiddels op sommige plaatsen proeven gaande.

De vraag naar de zin en het nut van het tuchtrecht is tevens de vraag naar het nut en de zin van het leger.

Nadere bezinning op vooral dit laatste, geeft dan iets aan van de ingewikkeldheid van het tuchtrecht. Immers, hoe breng je mensen dingen bij, die ze „eigenlijk” niet willen? Zonder daarop nu hier te kunnen ingaan, wil ik wijzen op enkele naar mijn mening belangrijke punten in dit verband.

Tamelijk nieuwe opleidingsystemen (zoals bijvoorbeeld op het Opleidingscentrum voor de Infanterie in Ermelo en ook elders) zullen naar mijn gevoel mogelijk nu en in de toekomst, het tuchtrecht als pressiemiddel van de militaire meerderen min of meer overbodig maken.

Daarvoor in de plaats komen, de uit de sociaal-psychologie bekende, groeps-druk-technieken, waardoor een groep intern, vermeend „afwijkend” gedrag smoort, met alle (psychische) ellende van dien.

Ook moet niet uitgesloten worden, dat kaderleden die het gevoel zouden krijgen, dat krijgstuuchtelijke vergrijpen op te omslachtige wijze via de „militaire kantonrechter” worden behandeld, zelf dan met „eigen,” strafoplossingen zullen komen.

Ik doel hier op het geval derhalve, waarbij de kommandant geen enkele

strafbevoegdheid meer zou resten. Nu hoeft dit geen ramp te zijn bij „mondige” parate dienstplichtigen. Bij opleidingseenheden, waar onzekerheid en onbekendheid een grote rol spelen, lijkt mij dit bezwaarlijker.

Voor wat betreft het militaire strafrecht, waarbij ik denk aan het functioneren van militaire rechtbanken, is mijn indruk dat met name de Krijgsraad een goed werkend instituut is, waar ruim aandacht wordt besteed aan de militaire verdachte. Het is zeker geen „vonnissenfabriek”, zoals wel eens van de burgerpolitie rechter gezegd werd. In gesprekken met verscheidene advocaten is mij gebleken dat de bejegening van de militaire verdachte een goede is.

Overigens deel ik meer de bezwaren, die wel worden aangevoerd tegen het Hoog Militair Gerechtshof.

Ik meen dat de cassatie-rechter, ook voor militairen, de Hoge Raad dient te zijn.

Ronald Battes

dienst: pet en nog eens pet

Het jaar dat de jazz terugkwam

Zelfs de ergste zwartkijker kan er niet meer onderuit: 1977 is het jaar geweest waarin de jazz springlevender dan ooit bleek. Het aantal jazzliefhebbers groeide sterker dan in twintig jaar het geval was geweest, maar nog belangrijker waren de verfrissende nieuwe klanken die vanuit New York de wereld begonnen te veroveren.

Voor zover ik kan nagaan is het voorjaar 1975 begonnen. Bij een bezoek aan New York trof ik daar tot mijn verbazing een herboren jazz scene: tientallen florerende klubs met levende muziek, waar zo ongeveer alle stijlen sinds 1925 volop te beluisteren waren. Het enige zorgwekkende aspect van de situatie zoals ik die toen waarnam, was het ontbreken van werkelijk nieuwe experimenten. De vraag naar jazzmuziek maakte een geweldige ervaring door, maar het aanbod leek voornamelijk te bestaan uit rekonstrukties van het verleden.

Toch moeten in diezelfde lente van 1975 de wortels van de nieuwste jazz in New York al ruimschoots aanwezig zijn geweest. Alleen speelde dat onderdeel van de scene zich af buiten de gevestigde klubs, in studio's, galeries en voormalige bedrijfspanden, waarvoor sindsdien de benaming „lofts" in zwang is geraakt.

Die „loft scene" werd het ontmoetingspunt voor enkele tientallen jonge musici die grotendeels van buiten New York kwamen, uit Chicago, St. Louis en Californië. Ze hadden thuis veelal organisatorische ervaring opgedaan met muzikanten – kollektieven als de AACM en de BAG. Gewapend met die kennis slaagden ze erin om, ook zonder formele organisatie, toch de solidariteit en het enthousiasme op te brengen om gezamenlijk een nieuwe scene in New York te creëren. Over de vraag hoe nieuw de muziek van de Nieuwe New Yorkers is, zijn de discussies binnen de jazzgemeenschap nog lang niet verstomd. Maar haast niemand betwist dat in New York momenteel interessantere jazz te horen valt dan in jaren het geval is geweest.

Dank zij de ook in Europa krachtige opleving in de publieke belangstelling is het afgelopen jaar al een flink aantal van de nieuwe New Yorkse groepen in Nederland te horen geweest.

Saxofonist **David Murray**, die met zijn 22 jaar de eerste vedette van de nieuwe golf lijkt te

worden, bezocht ons land zelfs al vier keer. De eerste maal najaar 1976 met trompettist Olu Dara en drummer Phillip Wilson; de tweede keer afgelopen zomer als lid van het World Saxophone Quartet (met de saxofonisten Julius Hemphill, Oliver Lake en Hamiet Bluiett); vervolgens met zijn eigen kwintet Low Class Conspiracy (kornettist Butch Morris, pianist Don Pullen, bassist Fred Hopkins en drummer Stanley Crouch); en ten slotte maakte hij in de herfst nog een duo-toernee met fluitist James Newton. Daarnaast waren op de historische Groningse Jazz Marathon 1977 nog het trio van saxofonist Sam Rivers, de groep van pianist Muhal Richard Abrams (met het formidabele trombone-talent George Lewis) en het kwartet van Oliver Lake (met de hoogst opmerkelijke gitarist Michael Jackson) te horen. Kortom: sinds de legendarische Albert Ayler-toernee van 1964 is het niet meer voorgekomen, dat Nederland in zo'n vroeg stadium zo ruimschoots kennis kon nemen van nieuwe New Yorkse ontwikkelingen.

De dubbele jazz-opleving weerspiegelde zich ook in de cover-story, waarmee het belangrijke Amerikaanse weekblad Newsweek in augustus „JAZZ COMES BACK!" proklameerde. Na een uitvoerig exposé van de explosief toegenomen publieksbelangstelling werden de laatste twee pagina's van het artikel gewijd aan de nieuwe „loft-scene". Wie deze nieuwe trend helaas niet tijdig opmerkte was Paul Acket, organisator van het reusachtige Northsea Jazz Festival in Scheveningen, die zowel uit artistiek als uit zakelijk oogpunt faalde door de nieuwe Amerikaanse avant-garde vrijwel totaal te negeren. Maar verwacht mag worden dat hij volgend jaar zijn schade wel zal inhalen.

Een laatste interessante aanwijzing van de wedergeboorte van de jazz is, dat er in 1977 liefst twee jazzboeken door Nederlandse auteurs verschenen, *Billie en de president* van Martin Schouten (Arbeiderspers, Synopsis-reeks) en *Jazz: Improvisatie en organisatie van een groeiende minderheid* van Rudy Koopmans (SUA, Amsterdam). Het eerste boek is een bundeling van jazzportretten (o.a. Lester Young, Billie Holiday, Bix Beiderbecke, Fats Waller, Thelonious Monk), die door de auteur in een autobiografisch kader zijn gevat, „een portret van de kriticus als Kees de Jongen". Romantiek, sociale kontekst en gedegen muzikale analyse zijn hier tot een fraaie synthese gebracht.

Ongelijker van niveau maar voor de beginnende jazzliefhebber waarschijnlijk nuttiger is het boek van Rudy Koopmans. Het biedt een beknopte maar zeer informatieve jazz-geschiedenis anekds inleiding tot jazz-begrip; een kroniek van de jazz-ontwikkeling in Nederland; en een lange reeks interviews met voornamelijk Nederlandse jazz-avantgardisten. Daarnaast heeft de auteur twee artikelen van Amerikaanse kritici in zijn boek opgenomen: de uitstekende Ornette Coleman-biografie van A. B. Spellman en een rijkelijk warhoofdige „politieke jazz-analyse" door Frank Kofsky. Ook Rudy Koopmans' eigen marxistische terzijdes dagen regelmatig uit tot tegenspraak, maar dat hoeft het leesplezier allerm minst te vergallen. Integendeel, wie gaat als lezer niet graag in debat met zo'n goedgehumeurde, onverwoestbaar enthousiaste scribent? Op de valreep is hij er bovendien nog in geslaagd een stukje van de nieuwe New Yorkse ontwikkelingen te beschrijven, een onderdeel van het boek dat in de binnenkort te verschijnen tweede druk aanzienlijk zal worden uitgebreid.

Bert Vuijsje

Vrouwen en vrede

Vredesopbouw

maandblad voor vredesvraagstukken, sept. 1977, jrg. 14, nr. 9

(Het maandblad Vredesopbouw is een uitgave van de Stichting Vredesopbouw, Parkstraat 9, Utrecht, tel. 030-316925. Abonnementenprijs f 25,- per jaar; studerende f 20,-. Het oktobernummer is geheel gewijd aan terreur en terrorisme, het novembernummer aan veiligheid, kernwapens en geweldloos verzet.)

Het maandblad voor vredesvraagstukken „Vredesopbouw” heeft haar septembernummer aan het onderwerp „Vrouw en Vrede” gewijd. In het afgelopen jaar heeft Vredesopbouw een cursus georganiseerd, samen met de Nederlandse Christen Vrouwen Bond over het thema „Vrouw en Vrede”. Men vindt in dit nummer een korte weergave van onderwerpen uit de cursus, zowel van de inleiders als van de deelnemers. Daarnaast leverden ook anderen een bijdrage.

Op het eerste gezicht is er niets vreemds aan het feit dat speciaal vrouwen zich met vrede zouden moeten bezig houden. Zolang ze bestaan schijnt dat een soort noodlot voor ze te zijn. Een themanummer „Man en Vrede” zie ik voorlopig nog niet van de persen rollen. Die boodschap zit niet zo in het rolgedrag van mannen. Ja, wel vrede, maar via oorlogsgeweld. En aangezien geweld toch altijd weer tot nieuw geweld leidt, zijn mannen tot nu toe nog niet daadwerkelijk toegekomen aan het werken voor vrede. Want met praten erover zijn we nog niet veel opgeschoten immers.

Vrouwen wel dan? Het zit wel in het rolgedrag dat van vrouwen wordt verwacht. „De lieve vrede bewaren” is toch moeders werk. Dapper achterblijven als man of geliefde ten oorlog trekt, is ook vrouwengedrag. Want dat is terwille van de vrede. Dat is hun tenminste zo verteld.

Via mannen lukt 't niet

Dat die vrede er op die manier niet komt, begint langzamerhand tot vrouwen door te dringen. Ze dachten vrede tot stand te brengen via hun mannen. Op dezelfde manier ontlenu de meeste vrouwen hun status aan hun man, maken carrière via hun man, door hem in zijn werk te ondersteunen en verwezenlijken ze hun ambities via de opvoeding van hun zonen. Met het zichtbare resultaat dat er steeds meer geweld in de wereld komt.

Er is dan ook iets aan het veranderen bij vrouwen. En die verandering loopt als een rode draad door het nummer van

„Vredesopbouw”.

In verschillende bijdragen vertellen vrouwen van hun veranderd gedrag. Van een hollandse werkende vrouw tot een verzetsstrijdster in Zuid-Afrika. Wat is er veranderd? Deze vrouwen hebben het passieve gedrag dat bij het vrouwelijk rolpatroon hoort, opgegeven. Ze zijn actief geworden in de samenleving, van het gezin tot de Verenigde Naties. Ze ontdekken hoe er overal het geweld van de onderdrukking heerst, vooral ook voor haarzelf.

Vrouwen worden actief

Na deze ontdekking worden steeds meer vrouwen actief. Ze stappen uit hun rolpatroon van de natuurlijke „vredesduif” en gaan zelf op stap om geweldspatronen aan de kaak te stellen. In plaats van thuis te wachten tot hun mannen dat voor hen opknappen. Voorlopig gebeurt dat meestal nog in het klein, namelijk in het gezin. Vrouwen zoeken activiteiten buitenshuis, meestal naast hun gezinstaat en gaan daardoor een bevredigender bestaan leiden, de bron voor vrede. Het lijkt maar een kleine stap, maar meestal heeft het grote gevolgen voor het gedrag van de man en de kinderen die bij dat gezin horen. Moeder blijft niet langer thuis om de vrede te bewaren in haar eentje, ze zullen er nu zelf ook iets aan moeten doen.

Voor vrouwen die iets aan vrede willen doen, ligt daar misschien wel de eerste taak, schrijft de redactie van Vredesopbouw. Iets te doen aan hun eigen onderdrukking, hun eigen rolgedrag. Van emancipatie van vrouwen naar vrede is een lange en voor velen nog niet te overziene weg. Het verband tussen die twee komt in een eerste aanzet naar voren uit het nummer van Vredesopbouw. Het is te hopen dat aan dit thema in volgende nummers nog intensief zal worden doorgewerkt.

Anneke Rooselaar

vrede? als de sterren
van de hemel vallen

